Збірник наукових праць

Університету державної фіскальної служби України

Електронне наукове видання

№ 1

Ірпінь – 2017

УДК 33 + 657

Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України: електронне наукове видання [Електронний ресурс] /Університет державної фіскальної служби України; гол. ред..: М.О. Кужелєв. – 2017. - № 1. – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Znpnudps/index.html. – Заголовок з екрана.

Схвалено Вченою радою Університету державної фіскальної служби України,
Протокол № 7 від 20 червня 2017 року

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладено на авторів.

Рукописи рецензуються редакційною колегією.

Зміни тексту та скорочення, що впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією за погодженням авторів.

При передруку матеріалів посилання на «Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України» обов'язкове.

Адреса редакції: вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська обл., 08201, Україна
E-mail: finansyzbirnyk@gmail.com

© Університет державної фіскальної служби України

Редакційна колегія:

Кужелєв М.О., доктор економічних наук, професор, (голова редакційної колегії);
Онишко С.В., доктор економічних наук, професор (заступник голови редакційної колегії);
Андрущенко В. Л., доктор економічних наук, професор;
Белінська Я. В., доктор економічних наук, професор;
Береславська О. І., доктор економічних наук, професор;
Варналій З. С., доктор економічних наук, професор;
Воронкова О. М., доктор економічних наук, професор;
Кірєєва О. Ф., доктор економічних наук, професор;
Коваленко Ю. М., доктор економічних наук, професор;
Лісовий А. В., доктор економічних наук, професор;
Мельник В. М., доктор економічних наук, професор;
Нейкова Л. І., доктор економічних наук, професор;
Опарін В. М., доктор економічних наук, професор;
Павлов К. В., доктор економічних наук, професор;
Ріппа С. П., доктор економічних наук, професор;
Сорокіна Т. В., доктор економічних наук, професор;
Тарангул Л. Л., доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;
Швабій К. І., доктор економічних наук, професор;
Самборскі А., доктор економічних наук, професор;
Митико Хитов доктор економіки;
Житар М.О., кандидат економічних наук; (відповідальний секретар).

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
УНІВЕРСИТЕТУ
ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
Галузь науки: економічні науки

Засновник та видавець
Університет
державної фіскальної
служби України

Електронне наукове видання

№ 1, 2017

УДК 33 + 657

ЗМІСТ

Барановський О.І. Податкова безпека: сутнісний вимір.....7
Барановский А.И. Налоговая безопасность: сущностное измерение.....7
Baranovsky A.I Tax Security: essential dimension.....7

*Бобошко Л. І.*Транспортний податок в Україні: стан та перспективи.....25
*Бобошко Л. И.*Транспортный налог в Украине: состояние и перспективы.....25
*Boboshko L. I.*Transport tax in Ukraine: Status and Prospects.....26

Бриштіна В.В, Клюско Л.А. Управління антикризовою фінансовою стійкістю банку..... 37
Бриштина В.В, Клюско Л.А. Управление антикризисной финансовой устойчивостью банка.....37
Bryshtina V.V, Klyusko L.A Management of the bank bail financial stability.....37

Воронкова О.М. Ефективність фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю.....54
Воронкова Е.Н. Эффективность финансового мониторинга в системе государственного финансового контроля.....54
Voronkova O.N Efficiency in Financial Monitoring System of the State Financial control.....55

Гуцалюк О.М. Концептуальні засади управління корпоративним інтеграційним розвитком об'єднань акціонерних товариств.....69
Гуцалюк А.Н. Концептуальные основы управления корпоративным интеграционным развитием объединений акционерных обществ.....69
Gutsalyuk A.M. Conceptual Principles of Corporate Integration Development Associations corporations.....70

Головенко І.П., Стабіас С.М. Пріоритети розвитку ринку цінних паперів: регресійний аналіз.....85
Головенко И.П., Стабиас С.М. Приоритеты развития рынка ценных бумаг: регрессионный анализ.....85
Holovenko I.P., Stabias S.M. Priorities of the securities market:regression analysis.....86

Житар М.О. Аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України.....94
*Житарь М.О.*Анализ современного состояния кредитной деятельности банков Украины.....94
*Zhytar M.O.*Analysis of the contemporary state of credit activity of banks of Ukraine.....95

Калита Т.А. Ефективні напрями активізації інвестиційного кредитування агропромислових підприємств.....106
Калита Т.А. Эффективные направления активизации инвестиционного кредитования агропромышленных предприятий.....106
Kalita T.A. Effective investment lending trends intensify agricultural enterprises.....106

*Ключка С. С.*Теоретична концептуалізація економічної безпеки у контексті реалізації національних інтересів.....120
*Ключка С. С.*Теоретическая концептуализация экономической безопасности в контексте реализации национальных интересов.....120
*Kliuchka S.S.*Theoretical Conceptualization of Economic Security under Realization of National Interests.....120

Коротун В.І., Новицька Н.В. Нелегальний ринок алкогольних напоїв України: проблеми статистичної оцінки.....134
*Коротун В.И.Новицкая Н.В.*Теневой сектор рынка алкогольных напитков Украины: проблемы статистической оценки.....134
*Korotun V.I.Novytska N. V.*The shadow sector of market of alcohol beverages in Ukraine: problems of statistical assessment.....134

Костенко А.О. Механізми розбудови митного контролю після випуску товарів в Україні.....153
Костенко А.О. Механизмы развития таможенного контроля после выпуска товаров в Украине.....153
Kostenko A.O. The Mechanism of Development of Post-release Control in Ukraine.....154

Ляшенко Г.П., Степанець Ю.О. Інтелектуальний капітал – невід'ємна складова управління конкурентоздатністю підприємства.....172

Ляшенко А. П., Степанец Ю. А. Интеллектуальный капитал – неотъемлемая составляющая управления конкурентоспособностью предприяти.....172
Liashenko H. P., Stepanets' Y.O. Intellectual capital - an essential component of enterprise management competitiveness.....172

Москаленко Н.В., Климчук Н.Я. Управління ризиками легалізації доходів одержаних злочинним шляхом.....183
Москаленко Н.В., Климчук Н.Я. Управление рисками легализации доходов, полученных преступным путем.....183
Moskalenko N.V, Klimchuk N.Y Risk management of legalization of proceeds from crime.....183

Новицька О.В. Особливості фінансування природоохоронної діяльності.....195
Новицкая Е.В. Особенности финансирования природоохранной деятельности.....195
*Novytska O. V.*Features of financing environmental activities.....195

Першко Л.О., Івасюк О. М. Фінансові аспекти зміцнення місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації.....212
Першко Л.А., Ивасюк А. Н. Финансовые аспекты укрепления местных бюджетов в условиях бюджетной децентрализации.....212
Pershko LA, Ivasjuk O.M Financial aspects of strengthening local budgets in terms of fiscal decentralization.....213

Попович Л.О. Загальні аспекти механізму фінансування вищих навчальних закладів.....227
Попович Л.А. Общие аспекты механизма финансирования высших учебных заведений.....227
Popovich L.A General aspects of the mechanism of financing higher education.....228

Радченко О.Д. Економічні та соціальні наслідки зміни механізму бюджетної підтримки аграрного сектора України.....241
Радченко О.Д. Экономические и социальные последствия изменения механизма бюджетной поддержки аграрного сектора Украины.....241
Radchenko O.D .Economic and social consequences of changing the mechanism of budget support to the agricultural sector of Ukraine.....242

Черкашина К.Ф. Особливості функціонування систем страхування депозитів та їх роль у формуванні депозитної бази банків.....256
Черкашина Е.Ф. Особенности функционирования систем страхования депозитов и их роль в формировании депозитной базы банков.....256
Cherkashina K.F. Features of functioning deposit insurance systems and their role in the formation of the deposit base of banks.....257

УДК 336:502

Новицька О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті визначено особливості фінансування природоохоронної діяльності у напрямі забезпечення фінансування суспільного блага на макрорівні, а також фінансування неприбуткової діяльності, спрямованої на підтримку якісних параметрів навколишнього природного середовища на мікрорівні. Уточнено поняття природоохоронної діяльності та її класифікація.

Ключові слова: *природоохоронна діяльність, фінансування, навколишнє природне середовище, фінансування суспільного блага, класифікація природоохоронних витрат, екологічні податки, екологічні програми, фонд охорони навколишнього природного середовища.*

Новицкая Е. В.

ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье определены особенности финансирования природоохранной деятельности в направлении обеспечения финансирования общественного блага на макроуровне, а также финансирования некоммерческой деятельности, направленной на поддержку качественных параметров окружающей среды на микроуровне. Уточнено понятие природоохранной деятельности и её классификация.

Ключевые слова: *природоохранная деятельность, финансирование, окружающая природная среда, финансирование общественного блага, классификация природоохранных затрат, экологические налоги, экологические программы, фонд охраны окружающей природной среды.*

Novytska O. V.

FEATURES OF FINANCING ENVIRONMENTAL ACTIVITIES

In the article the features of environmental financing in the direction of securing funding public goods at the macro level, as well as the financing of non-profit activities aimed at supporting the quality parameters of the environment at the micro level.The concept of nature protection activity and its classification are clarified..

Keywords: *environmental activities, financing, surrounding natural environment, funding for the public good, classification of environmental costs, environmental taxes, environmental programs, environmental protection fund.*

Постановка проблеми.З огляду на залежність життєзабезпечення суспільства від рівня забруднення навколишнього природного середовища, надзвичайно важливим постає завдання дослідження та обґрунтування особливостей такого фінансування, а також визначення напрямів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.Питання фінансування природоохоронної діяльності стали предметом досліджень багатьох науковців. Серед вітчизняних учених-економістів вивчали це питання І. Бистряков, О. Веклич, З. Герасимчук, О. Кашенко, Л. Мельник, Г. Погріщук, В. Трегобчук, Р. С. Филипів, С. Харічков, Є. Хлобистов, І. Якушик та ін., серед зарубіжних – У. Беренс, С. Бобильов, Е. Гірусов, Д. Медоуз, Й. Рандерс, Н. Реймерс, О. Шимова та ін.Незважаючи на значну кількість праць, у яких містяться рекомендації щодо вдосконалення фінансування природоохоронної діяльності, його особливості досліджені не повною мірою.

Метою статті є з'ясування особливостей фінансування природоохоронної діяльності для розробки пропозицій щодо підвищення його ефективності в Україні.

Виклад основного матеріалу.Не дивлячись на те, що природоохоронна діяльність має глибокі історичні корені, цей термін стали вживати лише з

часом. Нами було з'ясовано, що і донині не має єдиної думки щодо його формулювання. Так, Л. Ю. Бернштейн [1] стверджує, що природоохоронна діяльність (далі – ПД) виступає складовою природокористування і в зв'язку з цим тісно пов'язана з раціональним використанням природних ресурсів, а також включає запобіжні заходи створення умов для збереження сталого розвитку у країні, регіоні, населеному пункті. Але у цьому визначенні до природоохоронної діяльності не включено діяльність щодо відновлення якості навколишнього природного середовища (далі – НПС). Крім того, Л. Ю. Бернштейн вживає термін „збереження сталого розвитку", що, на нашу думку, є не коректним. Адже саме поняття „розвиток" означає зростання складності (перехід до вищого якісного стану),рівень організації системи, а збереження розвитку означає консервацію на одному і тому самому рівні. Тому в цьому випадку доцільно застосувати вислів „забезпечення сталого розвитку".

В. М. Ячменева, Н. В. Святохо [2, с. 156] розглядають природоохоронну діяльність лише на рівні підприємства та визначають її як частину його господарської діяльності, яка є сукупністю заходів, спрямованих на попередження, зменшення та ліквідацію негативних наслідків виробничої діяльності на НПС та потребує особливого обліку, фінансування, контролю та стимулювання, що, на нашу думку, значно звужує сутність цього поняття. В. С. Джигирей, В. М. Сторожук, Р. А. Яцюк [3] дуже широко розглядають природоохоронну діяльність на макро- та мікрорівнях, але на макрорівні до ПД вони включають діяльність щодо збереження біорізноманіття, екологічну освіту та науку, що, на нашу думку, дуже обмежує його суть, а на мікрорівні до ПД не включено діяльність щодо усунення наслідків забруднення та інших видів негативного впливу на НПС. Є. М. Кондратюк, Г. Л. Хархота [4] ПД визначають по-перше, як систему науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підтримання раціональної взаємодії між діяльністю людини і навколишнім природним середовищем, а по-друге – комплексну програму щодо забезпечення збереження та відновлення природних ресурсів Землі,

запобігання негативним наслідкам прямого та побічного впливу діяльності суспільства на природу. Але автори не включають в поняття діяльність щодо відновлення якості НПС.

В. Й. Самолюк [5, с. 7] ПД визначає як систему державних і громадських заходів, спрямованих на покращання стану НПС, що передбачає заходи щодо запобігання і компенсації шкоди довкіллю та забезпечує збереження і відтворення природних багатств. Автор включає в сутність поняття лише природоохоронні заходи на рівні держави, що значно обмежує її. О. М. Саксонова стверджує, що ПД – це система організації і ведення суспільних відносин та економічних зв'язків у сфері збереження НПС [6, с. 7]. ПД включає такі питання: встановлення лімітів, нормативів плати, розмірів зборів за викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище, розміщення відходів та інші види шкідливого впливу; надання пільг при оподаткуванні та стимулюванні під час реалізації природоохоронних заходів; формування переліку першочергових заходів національних, державних, регіональних природоохоронних програм; розподіл зборів за забруднення НПС та формування джерел для фінансування природоохоронних заходів. На нашу думку, О. М. Саксонова поняття ПД ототожнює з організаційно-економічним механізмом природокористування та природоохоронної діяльності. До поняття включено всі складові механізму, крім системи фінансування і кредитування, природоохоронні заході щодо становлення та розвитку екоіндустрії.

І. М. Васькович, М. М Баран [7, с. 94] під ПД розуміють діяльність промислових підприємств, у процесі якої здійснюється комплекс заходів, спрямованих на запобігання, зменшення або ліквідацію негативних впливів основного виробництва на елементи НПС. Також науковці стверджують, що сутність ПД у вузькому розумінні визначається методами запобігання забрудненням та усунення збитку, завданого природі. На нашу думку, це звужує ПД до мікрорівня, а також, розглядаючи сутність ПД, учені

обмежуються лише методами, не включаючи форми, засоби, інструменти та механізми її реалізації.

Для аналізу визначень цього економічного явища зарубіжними науковцями проведена їх вибірка та критичний аналіз (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення природоохоронної діяльності зарубіжними науковцями*

Автор	Дефініція	Критичний аналіз
1	2	3
А. А. Ляпина [8, с. 283–284]	ПД – это совокупность видов деятельности, направленных на предотвращение, сокращение или устранение последствий загрязнения и других видов негативного воздействия на окружающую среду	Автор звужує ПД до мікрорівня
О. С. Шимова, Н. К. Соколовский [9, с. 185]	Природоохранные мероприятия – это природоохранная деятельность, которая осуществляется с целью значительного улучшения состояния окружающей природной среды или создания условий для её улучшения. Результатом природоохранных мероприятий может быть создание основных фондов природоохранного назначения	Автори обмежуються лише метою ПД не уточнюючи її сутність
Н.Ф. Реймерс [10, с. 335]	ПД включает международную, государственную, региональную и местную административно-хозяйственную, технологическую, политическую, юридическую и общественную деятельность, направленную на сохранение, рациональное использование и восстановление природы в интересах настоящего и будущего поколений	Перевагою цього визначення є те, що автор розглядає чотири типи ПД на чотирьох рівнях, але не включає усунення наслідків забруднення та інших видів негативного впливу на НПС
В.В. Куриленко [11, с. 42]	ПД – это планирование деятельности, то есть система мер, направленных на наиболее полное извлечение ресурсов и использование природных условий, минимальное их удельное потребление на единицу продукции	Автор обмежується лише плануванням, що є одним із методів управління природокористуванням та ототожнює ПД з раціональним природокористуванням
Временная типовая методика [12]	К природоохранным мероприятия относятся все виды хозяйственной деятельности, направленные на снижение и ликвидацию отрицательного антропогенного воздействия на окружающую природную среду, сохранение, улучшение и рациональное использование природно-ресурсного потенциала страны:	Автори, визначаючи ПД, обмежуються лише її видами

	строительство и эксплуатация очистных и обезвреживающих сооружений и устройств, развитие малоотходных и безотходных технологических процессов и производств, размещение предприятий и систем транспортных потоков с учётом экологических требований, рекультивация земель, меры по борьбе с эрозией почв, по охране и воспроизводству флоры и фауны, охране недр и рациональному использованию минеральных ресурсов	
Elzbieta Broniewicz [13, с. 31]	Environmental protection is an action or activity (which involves the use of equipment, lab our, manufacturing techniques and practices, information networks or products) where the main purpose is to collect, treat, reduce, prevent, or eliminate pollutants and pollution or any other degradation of the environment resulting from the operating activity of the organization[4]	Автор, визначаючи ПД, звужує її до мікрорівня
Glossary of Environment Statistics, Studies in Methods [14, p.48]	Environmental protection refers to any activity to maintain or restore the quality of environmental media through preventing the emission of pollutants or reducing the presence of polluting substances in environmental media[5].	Автори, розкриваючи сутність ПД включають у нього таку дію як відновлення якості НПС
Pollution Abatement and Control Expenditure in OECD Countries, Environment Monograph, Paris, 1996 [15]	Pollution abatement and control (PAC) activities are defined as purposeful activities aimed directly at the prevention, reduction and elimination of pollution or nuisances arising as a residual of production processes or the consumption of goods and services[6]	Дане визначення звужує ПД до макрорівня, а також не включає усунення наслідків забруднення НПС

**Джерело: систематизовано автором.*

Отже, ПД доцільно розглядати, як складову природокористування; частину господарської діяльності підприємства; систему організації і ведення суспільних відносин та економічних зв'язків у сфері збереження НПС; велику за масштабами, здійснювану на загальнодержавному рівні діяльність щодо збереження еталонних зразків незайманої природи та збереження

[4]ПД – це дія або діяльність (використання обладнання, праця, технології виробництва і методи, інформаційні мережі або продукти), мета якої полягає в тому, щоб зібрати, розглядати, зменшити, запобігти, або усунути забруднювачі та забруднення або будь-яку іншу деградацію НПС, яка є наслідком операційної діяльності організації.

[5]ПД – це будь-яка діяльність, спрямована на збереження та відновлення якості оточуючого середовища через запобігання викидів або зниження вмісту забруднюючих речовин у навколишньому середовищі.

[6]ПД визначається як цілеспрямована діяльність, спрямована безпосередньо на запобігання, скорочення та усунення забруднення або збитків, що виникають від виробництва або споживання товарів і послуг.

різноманітності видів на Землі та діяльність окремих підприємств, спрямовану на збереження, раціональне використання, запобігання, зменшення або ліквідацію негативних впливів основного виробництва та відновлення природи в інтересах сучасного та майбутнього поколінь; метою природоохоронних заходів може бути створення основних фондів природоохоронного призначення.

З урахуванням підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення ПД, вважаємо, що її потрібно розглядати на макро- і мікрорівнях. Зауважимо, що до макрорівня нами віднесено ПД, яка здійснюється на міжнародному, державному (національному), регіональному (мезо) і місцевому (локальному) рівнях оскільки вона реалізується державою, тому має спільні риси, а до мікрорівня – ПД підприємств і домогосподарств.

На макрорівні, виходячи з аналізу наведених визначень та переліку видів ПД, затверджених постановою КМУ №1147 від 17 вересня 1996 р., ПД – це комплекс заходів держави, спрямованих на попередження, мінімізацію негативного впливу на НПС, відновлення НПС після наслідків техногенних і природних надзвичайних ситуацій, раціональне використання природних ресурсів, екологічну освіту, науку, просвітництво.

На мікрорівні більш точним вважаємо є визначення ПД А. А. Ляпіної, відповідно до якого ця діяльність визначається як сукупність видів діяльності, спрямованих на попередження, скорочення або усунення наслідків забруднення та інших видів негативного впливу на НПС. Але, на нашу думку, необхідно замість словосполучення «усунення наслідків» застосовувати поняття „відновлення якості", як запропонував Н. Ф. Реймерс. Адже відновлення[7], відповідно до словника [16] включає усунення наслідків і, крім того, також відновлення здатності об'єктом виконувати потрібну функцію. Отже, ПД на мікрорівні – це сукупність видів діяльності, спрямована на попередження, мінімізацію, усунення наслідків забруднення

[7] Відновлення визначається як подія, яка полягає в тому, що після усунення несправності об'єкт знову відновлює здатність виконувати потрібну функцію.

та інших видів негативного впливу на НПС і відновлення його якості [17, с. 54].

Основною проблемою, яку було виявлено при дослідженні цього питання, є те, що на сьогодні немає систематизованої інформації про види, форми, напрями ПД. З огляду на це пропонуємо класифікацію ПД, яка схематично зображена на рис. 1.

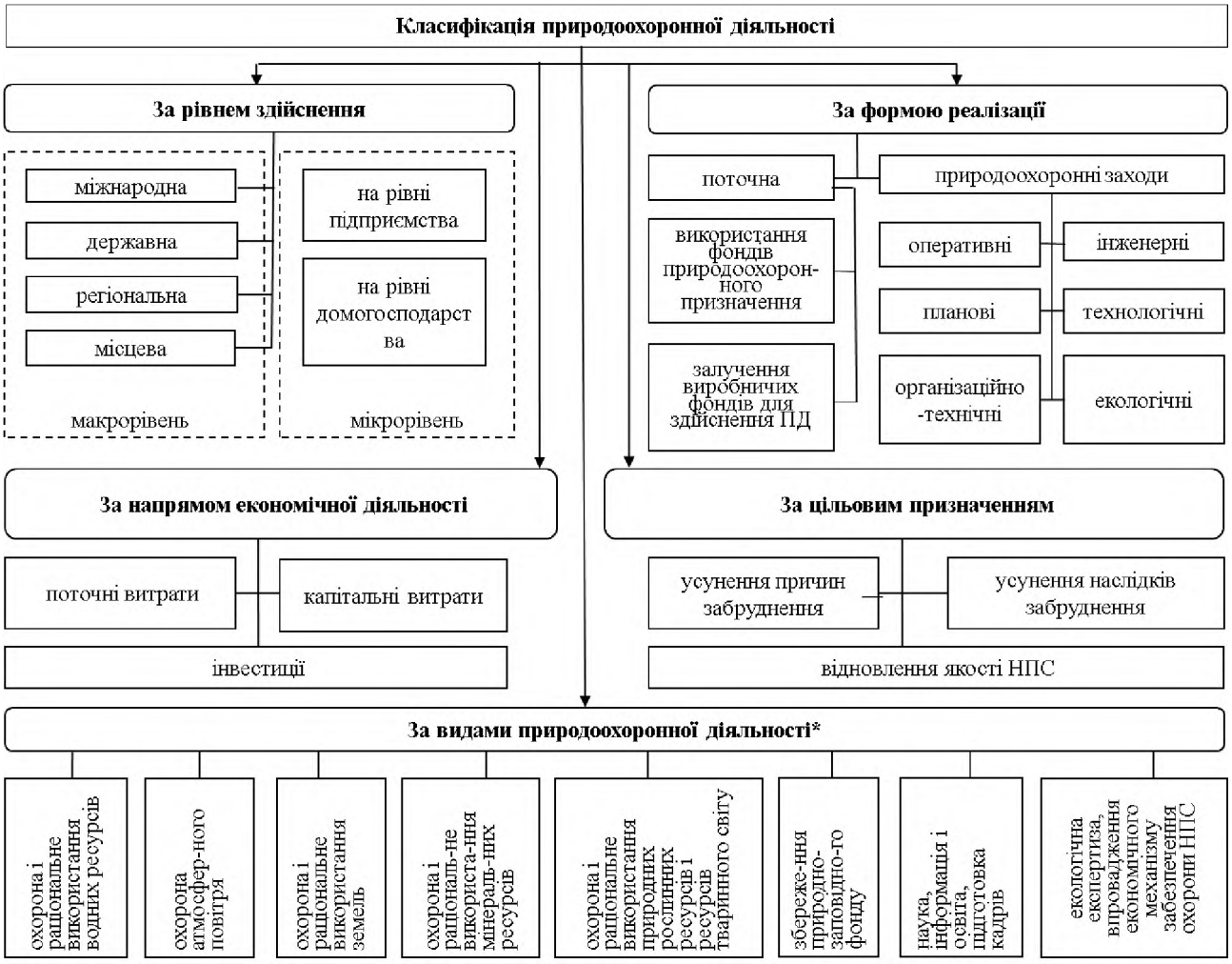

Рис. 1. Класифікація природоохоронної діяльності**

***Джерело: Систематизовано автором.*

**За даними Постанови КМУ „Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів" від 17.09.1996 р. № 1147 [18].*

Природоохоронну діяльність доцільно класифікувати за такими критеріями: рівень здійснення, форма реалізації, напрям економічної діяльності, цільове призначення та види. Кожний вид діяльності має свою специфіку, мету, особливості фінансування та критерії оцінки ефективності фінансування. Зауважимо, що на макрорівні нами об'єднано міжнародну,

державну (національний рівень), регіональну (мезорівень) і місцеву (локальний рівень) природоохоронну діяльність через те, що на цих рівнях вона має однакову методику формування по відношенню до мікрорівня.

Отже, розмежуємо особливості фінансування природоохоронної діяльності на макро- та мікрорівнях.

Для з'ясування особливості ФПД на макрорівні важливо визначитися з поняттям „фінансування", яке належить до найбільш загальних у фінансовій науці. Існує велика кількість визначень, що відрізняються між собою. Так, на думку В. Чанталадзе [19, с. 19], фінансування – це фінансова категорія, М. Романовський [20, с. 86] називає формою перерозподілу, В. Гончаров, І. Бузько, В. Євстигнєєв [21, с. 8] вважають специфічною економічною формою управління суспільним виробництвом. Окремі автори під фінансуванням розуміють систему форм і методів використання фінансових ресурсів. Також існує думка [22, с. 303], що фінансування – це врегульована нормативно-правовими нормами або певними правилами процедура виділення коштів на розвиток, виконання програм, утримання органів влади, соціальні, екологічні та інші потреби. Джерелами фінансування є державний бюджет, бюджети органів місцевого самоврядування, власні кошти підприємств, установ і організацій, фізичних осіб.

Таким чином, фінансування – це формування і використання фінансових ресурсів.

На нашу думку, для з'ясування особливостей фінансування природоохоронної діяльності на рівні держави доцільно використати методологію теорії добробуту, за якою придатне для життя людини НПС є суспільним благом.Теорія добробуту виходить з того, що в рамках класичної ринкової моделі немає умов для автоматичного узгодження індивідуального і суспільного оптимуму [23, с. 406]. Застосування цієї теорії в ПД визначається тим, що існують громадські екологічні блага (придатне для життя людини НПС) і природні ресурси спільного користування. Люди не мають стимулів до скорочення і оптимізації їх споживання, що особливо важливо для природних ресурсів: на відміну від громадських екологічних благ, вони є

вичерпними [24, с. 12]. Потреба у державному втручанні в даному випадку набагато вища, ніж в інших сферах економіки. Основою державного регулювання в природоохоронній сфері є теорія зовнішніх ефектів (екстерналій). Екстерналії виникають тоді, коли дає збій ціновий механізм, вони не віддзеркалюються в ринкових цінах, але їх вплив відчувається за межами певної господарської діяльності на споживачах чи виробниках, безпосередньо не задіяних у ній [25, с. 88]. Екстерналії від певної господарської діяльності можуть бути позитивними та негативними для інших суб'єктів господарювання, які не задіяні в цій діяльності. Забруднення НПС є прикладом негативних екстерналій, що погіршують показники ефективності, спричиняють переміщення ресурсів між окремими суб'єктами, галузями, видами діяльності, порушуючи внаслідок цього їх оптимальне розміщення у межах економічної системи в цілому [25, с. 88–90]. Забруднення НПС приносить, здебільшого, економічний збиток, який, без застосування спеціальних інструментів, є зовнішнім стосовно забруднювача і який несе суспільство, і, по-друге, з того, що згаданий збиток може бути оцінений і компенсований грошовими виплатами [26, с.15; 27].

Р. Коуз вважав, що причиною зовнішніх ефектів (екстерналій) є відсутність чітко встановлених прав власності на ресурси та екологічні блага. Якщо цей недолік усунуто, а також при дотриманні ряду інших умов (вони сформульовані у загальновідомій теоремі Р. Коуза), оптимальну якість НПС можна забезпечити на ринковій основі. Держава повинна лише встановлювати майнові права на природні ресурси. Недолік підходу Р. Коуза до інтерналізації екстерналій лише один – високі транзакційні витрати.

Відповідно, завдання держави полягає у нейтралізації наслідків негативних екстерналій і посиленні дії позитивних у цьому випадку, що забезпечує більш ефективний розподіл ресурсів у ринковій економіці [27]. У випадку існування екстерналій підтримка, яка надається суб'єктам господарювання з боку держави, спрямована на:

– стимулювання розвитку виробництва так, щоб мінімізувати негативні

зовнішні ефекти. Зокрема, якщо негативним зовнішнім ефектом діяльності суб'єкта господарювання є забруднення НПС, то зусилля держави повинні спрямовуватися на заохочення до використання у виробництві технологій та обладнання, які зменшують забруднення НПС;

– стимулювання розширення тих видів економічної діяльності, які здатні покращити показники ефективності діяльності в інших сферах;

– стимулювання зростання витрат на НДДКР для доведення їх до необхідного рівня, який відповідає суспільному попиту на результати НДДКР, втілені в інноваційних товарах і послугах [27].

Якщо функцію усунення наслідків негативних екстерналій від діяльності приватних суб'єктів господарювання виконуватиме безпосередньо держава (це є особливістю ФПД (див. рис. 1.1), то це вимагає виділення фінансових ресурсів з бюджету на реалізацію цієї функції [28, с. 20–21]. Хоча, відповідно до принципу екологічної політики «забруднювач платить»[8], застосування субсидій не доцільне. Передбачено окремі винятки із загальної ідеології відсутності субсидій. Зокрема, субсидія може виявитися виправданою за таких умов:

– якщо вона має вузьку цільову спрямованість (тобто коли чітко визначені природоохоронні цілі, які повинні бути досягнуті в результаті застосування субсидії);

– коли така субсидія обмежена за розміром і термінами застосування і коли вона не призводить до істотних спотворень ринкових умов;

– у разі їх значного зовнішнього ефекту або на благо суспільства в цілому.

Сьогодні перша умова щодо цільового призначення субсидій не застосовується, що призводить до неефективного використання ресурсів і формування відомчих пріоритетів. Ця умова є загальновизнаним механізмом, що забезпечує стабільність і надійність спрямування ресурсів у пріоритетні

[8]Суть принципу полягає в повному фінансуванні забруднювачем витрат на виконання екологічних нормативів, установлених відповідними державними органами.

напрями ФПД (є особливістю ФПД на макрорівні). Можливості розвитку системи фінансування охорони НПС на основі принципу „забруднювач платить" у сучасних умовах обмежені. Це, на думку іноземних фахівців, пов'язано з такими факторами, як слабка система управління і контролю ПД, відсутність розвинених ринків капіталу та фінансових інститутів, обмежені можливості фінансування з приватних джерел, нестабільність як політичної, так і фінансової системи, недостатньо розвинене громадянське суспільство.

Також фонди охорони НПС визнані у всьому світі як один з ключових фінансових інструментів природоохоронної політики на державному рівні. Це дійсно за умови їх належної організації, адміністрування та використання принципів ефективної роботи, наприклад тих, що наведені в підготовлених ОЕСР «зразках кращої практики управління державними природоохоронними витратами» [29].

Важливою умовою ефективності ФПД є стабільне фінансування протягом декількох років. У зв'язку з цим річний цикл бюджетних субсидій на ПД є значною перешкодою для їх реалізації. В Україні вже почали застосовувати певні інструменти середньострокового бюджетного планування (це є особливістю ФПД, див. рис. 2), використовуючи дворічний термін. Проте міжнародні фахівці рекомендують застосовувати для довгострокових інвестиційних проектів у середньому трьох-, чотирьохрічний термін.

Розглянувши особливості фінансування природоохоронної діяльності на макрорівні, зазначимо, що предметом дослідження такої діяльності на мікрорівні є підприємства. Фінансування на рівні домогосподарств суттєво не впливає на якість НПС країни, оскілки відомо, що левову частину ФПД здійснюють за рахунок коштів підприємств, а статистика щодо ФПД домогосподарства в нашій країні взагалі не ведеться. ПД домогосподарств здебільшого реалізується через екологічно свідому поведінку, наприклад, сортування відходів, економія електроенергії, води та тепла, екологізація споживання («зелений тариф»), а заходами державного впливу на цю

поведінку є переважно адміністративні та масово-роз'яснювальні методи.

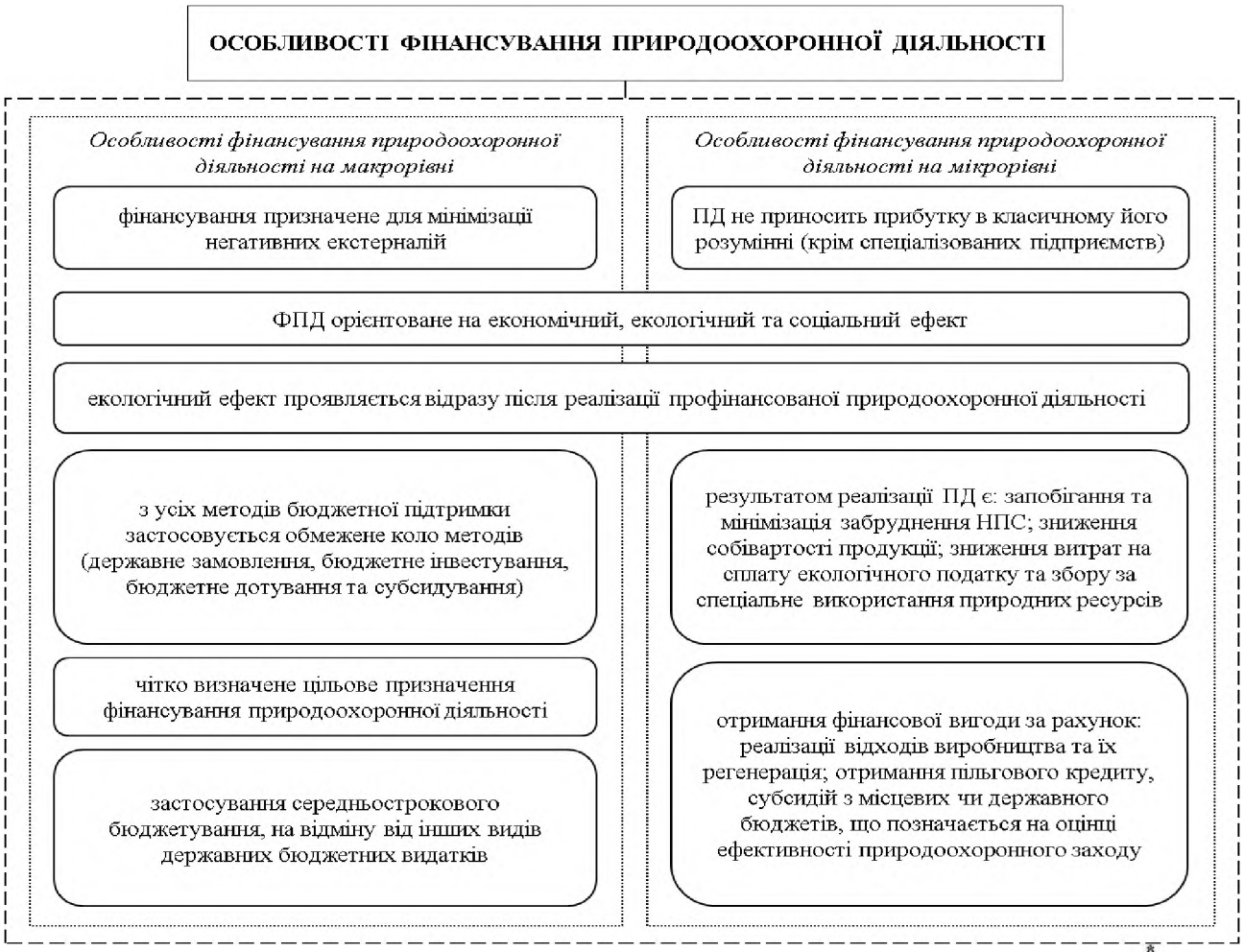

Рис 2. Особливості фінансування природоохоронної діяльності*

**Джерело: Побудовано автором.*

Важливим моментом осмислення сутності ФПД на рівні підприємства є її така особливість – вона не приносить прибутку в класичному розумінні цієї економічної категорії, на відміну від інших видів діяльності, при здійсненні яких прибуток є основною метою (крім спеціалізованих підприємств) (рис. 2). Ця діяльність насамперед призначена для недопущення, скорочення та відновлення якості НПС.

Основним ефектом від реалізації ПД є екологічний та соціальний, що значно відрізняє ПД від інших заходів. Зауважимо, що під екологічним ефектом ми розуміємо різницю екологічних показників стану НПС (стан води, атмосферного повітря, ґрунту) до і після реалізації профінансованої ПД. Економічний ефект є додатковим, що виражається в прирості прибутку,

який може бути отриманий за рахунок реалізації виробленої продукції з відходів основного виробництва або безпосередньої реалізації відходів іншому підприємству для подальшої переробки.

Крім того, це проявляється у зниженні витрат на сплату екологічного податку та збору за спеціальне використання природних ресурсів. Стосовно підприємства, основним ефектом є економічний, «якщо збиток, заподіяний НПС не призводить до зниження ефективності функціонування підприємства-забруднювача» [30, с. 340], а з погляду держави та суспільства, основними є екологічний та соціальний ефекти.

„Для інтерналізації даного зовнішнього ефекту (державою, – примітка автора) застосовують економічні методи зменшення забруднення довкілля підприємством-забруднювачем, які вводять плату за перевищення гранично допустимих викидів (скидів) – з прибутку підприємства, а в межах гранично допустимих викидів (скидів) із собівартості" (в Україні – екологічний податок, – примітка автора) [30, с. 341].

Результатом реалізації ПД може бути зниження собівартості продукції або зниження витрат з доходу (зменшення витрат на сплату екологічного податку та ресурсних зборів і платежів). Підприємство також зацікавлене в отриманні додаткового прибутку за рахунок реалізації відходів виробництва, або їх регенерації. Крім того, для виконання ПД підприємство може отримати пільговий кредит, що є стимулом у реалізації ПД і підвищує їх ефективність з погляду підприємства. Також можуть бути надані субсидії з місцевих чи державного бюджетів, що відображається на оцінці ефективності ПД.

Висновки.Отже, дослідивши сутність ПД та визначивши особливості її фінансування можемо зробити висновок, що реалізація ПД забезпечує придатне для життя людини природне середовище, яке, нарівні з виробництвом економічних благ, є найважливішою умовою для життя людини. Оскільки ФПД на рівні підприємства не приносить прибутку у класичному його розумінні, роль держави у даному випадку набуває

виняткового значення, яке полягає у забезпеченні перетворення зовнішніх негативних екстерналій у внутрішні витрати на ПД підприємств і таким чином отримання зовнішніх позитивних екологічних ефектів.

Список використаних джерел

1. Бернштейн Л. Ю. Основоположні принципи екології як науки / Л. Ю. Бернштейн // Економічні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні. – К., 2000. – С. 33–52..
2. Святохо Н. В. Оцінка ефективності витрат на природоохоронну діяльність промислового підприємства : [монографія] / В. М. Ячменьова, Н. В. Святохо. – Сімферополь : ВД „АРІАЛ", 2011. – 264 с.
3. Джигирей В. С. Основи екології та охорони навколишнього природного середовища. Екологія та охорона природи [Текст]: навч. посіб. / Джигирей В. С. , Сторожук В. М., Яцюк Р. А. ; Мін-во освіти і науки України. – 2-е вид., доп. – Львів : Афіша, 2004. – 272 с.
4. Кондратюк Є. М. Словник-довідник з екології / Є. М. Кондратюк, Г. І. Хархота. – К. : Урожай, 1987. – 160 с.
5. Самолюк В. Й. Регулювання природоохоронної діяльності в регіоні на основі системної оцінки її інтенсивності: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.08.01 – економіка природокористування і охорони НПС / В. Й. Самолюк. – Львів, 2002. – 22 с.
6. Саксонова О. М. Удосконалення економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.08.01 – економіка природокористування і охорони НПС / О. М. Саксонова. – Київ, 2003. – 21 с.
7. Васькович І. М. Природоохоронні витрати на виробничому підприємстві / І. М. Васькович, М. М. Баран // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6 – С. 93–98.
8. Ляпина А. А. Экологические аспекты трансформации макроэкономических показателей / А. А. Ляпина // Экономическая эффективность развития России / [под ред. К. В. Папенова]. – М. : Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2007. – С. 283–284.
9. Шимова О. С. Экономика природопользования: учеб. пособие / О. С. Шимова, Н. К. Соколовский. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 377 с.
10. Реймерс Н. Ф. Природопользование: словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М. : Мысль, 1990. – 637 с.
11. Куриленко В. В. Основы управления природо- и недропользованием. Экологический менеджмент / Куриленко В. В. – СПб. : Россия, 2000. – 256 с.
12. Временная типовая методика определения экономической эффективности осуществления природоохранных мероприятий и оценки экономического ущерба, причиняемого народному хозяйству загрязнением

окружающей среды / [А. С. Быстров, В. В. Варанкин, В. А. Виленский и др.] – М. : Экономика, 1986. – 96 с.

13. Broniewicz Elzbieta Environmental Management in Practice / Elzbieta Broniewicz. – Publisher: InTech, 2011. – 448 p.

14. Glossary of Environment Statistics Series: F, No. 67 Sales number: 96.XVII.12 [Electronic resource]. – Access Mode : http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_67E.pdf. – Title from the screen.

15. Pollution Abatement and Control Expenditure in OECD Countries, Environment Monograph, Paris, 1996 [Electronic resource]. – Access Mode : http://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/38230860.pdf. – Title from the screen.

16. Реймерс Н. Ф. Охрана природы и окружающей человека среды. Словарь-справочник / Реймерс Н. Ф. – М. : Просвещение, 1992. – 319 с.

17. Новицька О. В. Природоохоронна діяльність та особливості її фінансування / О. В. Новицька, Н. В. Новицька // „Міжнародна практика економічного розвитку країни" : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 24-25 травня 2013 року): У 2-х частинах / Наукове об'єднання „Economics". – Сімферополь: НО „Economics", 2013. Ч. 2 – С. 53–56.

18. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: Постанова КМУ : від 17.09.1996 р. № 1147 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. База даних „Загальне законодавство". – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF. – Назва з екрана.

19. Chantaladze V.G. Aspects of Finance Theory. Tbilisi: Publishing House of Tbilisi University, 1979. – 284 p.

20. Романовський М. М. Финансы и управление научно-техническим прогрессом / Романовський М. М. – М. : Финансы и статистика, 1986. – 172 с.

21. Фальцман В. К. Динамика национального богатства СССР / В. К. Фальцман // Экономика и математические методы. – 1991. – Т. 27. – Вып. 2. – С. 242–257.

22. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / [за заг. ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : ТОВ „Видавництво „Юридична думка", 2008. – 720 с.

23. Пигу А. Экономическая теория благосотояния / Пигу А. ; пер. с англ. – Т. 1. – М. : Прогресс, 1985. – 406 с.

24. Пахомова Н. В. Економика природопользования и охрана окружаюшей среды / Н. В. Пахомова, К. К. Рихтер. – СПб. : СПбГУ, 2003. – 220 с.

25. Андрущенко В. Л. Фінансова думка заходу в XX столітті. Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів: [монографія] / Андрущенко В. Л. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.

26. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Коуз Р. ; пер. с англ. Б. Пинскера. – М. : Дело ЛТД, 1993. – 192 с.

27. Коуз Р. Фирма, рынок и право: сб. статей / Коуз Р. ; пер. с англ. Б. Пинскера; науч. ред. Р. Капелюшников. – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.

28. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: [монографія] / [за заг. ред. Л. Л. Тарангул. – Ірпінь, 2012. – 611 с.

29. Peszko G. The Good Practices of Public Environmental Expenditure Management in transition economies / G. Peszko. – Draft background paper for discussion at session III.1 of the OECD Global Forum on Sustainable Development: Conference on Financing Environmental Dimension of Sustainable Development OECD, Paris, 2002, 24 – 26 April [Electronic resource]. – Access Mode : http://www.oecd.org/environment/outreach/2080960.pdf. – Title from the screen.

30. Экология и экономика природопользования [Текст]: учебник для вузов / [Э. В. Гирусов, С. Н. Бобылев, А. Л. Новоселов, Н. В. Чепурных]; под ред. Э. В. Гирусова, В. Н. Лопатина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2003. – 519 с.

Новицька Олена Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Університету державної фіскальної служби України, м. Ірпінь